

DIALOGU FILOZOFIA — nurt filozofii współczesnej, wg którego dialog (gr. διάλογος [diálogos]) jest źródłowym, zakorzeniającym w świecie (w tzw. Lebenswelt), autentycznym (prawdziwym) sposobem bytowania człowieka; dialog (rozmowa) przekracza obiektywizującą i podporządkowaną praktycznej korzyści relację podmiot — przedmiot na rzecz relacji podmiot — podmiot, odsłaniając lub konstytuując ontologicznie, epistemicznie i aksjologicznie pierwotną relację Ja — Ty i — po spełnieniu koniecznych warunków owocności dialogu — prowadzi do swoistej substytucji „Ja” w „Ty” i „Ty” w „Ja” we wspólnocie losu, czyli w osobowym — religijnym, etycznym, estetycznym — współprzeżywaniu i współdziałaniu.

Postawa dialogiczna obecna jest w kulturze europejskiej od gr. starożytności w nurcie filozofii o charakterze medytacyjnym, zorientowanym minimalistycznie i humanistycznie, a więc tam, gdzie filozofia jest pojmowana jako sztuka życia. Postawa ta, wraz z wpływem tradycji dialogu judaistycznego (dialog z Jahwe jako sposób bycia Izraela), jest obecna w chrześcijańskich nurtach fideizujących i irracjonalistycznych, a swój renesans przeżywa w czasach nowożytnych w tradycji myśli pokartezjańskiej (od B. Pascala), jako reakcja na skrajny racjonalizm, systemowość i mechanycyzm filozofii Kartezjusza. Filozofia kartezjańska odmawia człowiekowi podmiotowości i sprawczości (wolności), skazując go na działanie anonimowych sił i tendencji (przyrodniczych, historycznych, społecznych); leży ona u podstaw totalitaryzmu społecznego oraz uniformizmu kulturowego (modernizmu). Dialogizm jest także próbą przewyciężenia solipsyzmu i subiektywizmu, zgodnie z którymi istnieje i poznaje wyłącznie jeden podmiot — Ja, a drugi człowiek jest projekcją, sobowtórem (alter ego), poznawanym co najwyżej pośrednio.

Klasyki współczesnej f. d. (dialogiki), M. Buber, F. Rosenzweig, F. Ebner, E. Rosenstock-Huussy, E. Griesbach, E. Lévinas, kładą nacisk na relację religijną jako miejsce spełniania się dialogu: „Ja” jest (powinno być) ujmowane w odniesieniu do „Ty” absolutu. Etyka (postulowana) jest w f. d. filozofią pierwszą, a postawa dialogiczna jest kluczowym rysem tzw. filozofii życia (Lebensphilosophie), w ramach której mieści się: egzystencjalizm K. Jaspersa i M. Heideggera, personalizm G. Marcela i E. Mouniera, fenomenologia egzystencjalna M. Schelera, D. von Hildebrandta, L. Biswanger, K. Löwitha, filozofia spotkania (dramatu) J. Tischnera, a także postmodernizmu J. Derridy, J.-F. Lyotarda, R. Rorty’ego, G. Vattimo.

Wbrew intencjom twórców f. d. (czy filozofii życia), kierunek ten pozostaje w nurcie myślenia kartezjańskiego, zakłada bowiem dualizm ontologiczny, czego skutkiem jest tzw. teoria dwóch prawd: prawdy naukowej (osiąganej w naukach przyrodniczych) oraz prawdy egzystencjalnej (dialogicznej, konsensualnej), której źródłem jest decyzja międzypodmiotowa, wspólne postanowienie lub głosowanie (o prawdziwości rozstrzyga przewaga głosów). Takie ujęcie problemu prawdy jest skażone błędem non sequitur (nie wynika) (z postanowienia większości głosów nie wynika prawda), a w konsekwencji skazuje kulturę na pragmatyzm, relatywizm, metodę prób i błędów. W zakresie społecznej teorii f. d. sprzyja, a nawet stanowi myślową podbudowę i moralną legitymację dla socjalizmu liberalnego i związanej z nim demokracji większościowej.

Bibliografia: J. Bukowski, *Zarys filozofii spotkania*, Kr 1987; *Filozofia dialogu*, Kr 1991; K. Wieczorek, *Levinas a problem metafizyki*, Ka 1992; B. Skarga, *Tożsamość i różnica. Eseje metafizyczne*, Kr 1997; B. Skarga, *Wstęp*, w: E. Lévinas, *Całość i nieskończoność. Esej o zewnętrzności*, Wwa 1998, IX–XXX.

Henryk Kiereś